

244 Pesti csodabogarak

Agyülovedékek a vitrinben

A százéves Budapest emlékei

Amikor a stuttgarti születésű építész és grafikus, a szabadkézi rajz műgyetemi tanára, Rauscher Lajos, az 1880-as évek derekán megfestette kora Budapestjének látképét, aligha sejtette, hogy hatalmas méretű akvarellje csaknem száz év múlva a hajdani királyi palotába kerül, s egy reprezentatív kiállítás becses nyitódarabja lesz.

Jóllehet e látképet művészettörténetünk nem „jegyezi” a jeles alkotások között, mégis értékes munka számunkra: várostörténeti érdekesség. (Rauscher festménye az 1873-ban egyesített Budapest első hiteles „portréja”. Méltán keltette hát fel e kép a jövő évi centenáriumi kiállításra készülő Budapesti Történeti Múzeum szakembereinek érdeklődését, hiszen kiválóan alkalmas arra, hogy Budapest 100 esztendő fejlődésének kiindulópontját szemléltesse.)

A VÁCI UTCA 1890-BEN

Nemzetközileg elismert nyomdai bravúr volt

A nyitányra

A Budapesti Történeti Múzeum Budapest 100 éve című nagyszabású kiállítása az 1973-as centenáriumi ünnepségsorozat kiemelkedő eseményének ígérkezik. Nemcsak azért, mert a budai Várpalota helyreállított déli szárnyában rendezendő bemutató megnyitása a fővárosi kulturális ünnepek nyitánya lesz, hanem, mert egyedülálló múzeumi vállalkozás: részletes és átfogó képet ad Budapest gazdasági életének, topográfiájának, kommunális gazdálkodásának, kulturális arculatának és a lakosság életmódjának történetéről, változásairól.

A 100 éves főváros történetének szemléltetésére rendkívül gazdag anyag gyűlt össze. A rendező BTM-nek igen tekintélyes gyűjteménye van, s a főváros számos más múzeuma és intézménye is felajánlotta kincseit, hogy a lehető legimpozánsabb bemutató köszönthesse Budapest születésnapját. Így — többek között — a Közlekedési, a Múszaki és a Munkásmozgalmi Múzeum, a Fővárosi és az Országos Levéltár, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is segítségükre sietett. A kiállítás főrendezője, dr. Nagy Lajos és a tervező, Németh István Ybl-díjas belsőépítész — munkatársak közreműködésével — azon fáradozik, hogy a bemutatóra szánt anyag tömegéből a legjellemzőbb, legszemélyesebb dokumentumokat kiválogassa s korszakonként csoportosítsa.

A Budapest 100 éve kiállítás ugyanis — a főváros fejlődésének egyes nagy korszakait nyomon követve — hat részre tagolódik. Az első az 1873-as egyesítés közvetlen előzményeivel ismerteti majd meg a látogatókat. E kiállítási részlet

számos érdekessége közül is kiemelkednek az egyesítés gondolatával foglalkozó írásos emlékek és tárgyi dokumentumok.

Fő helyen láthatjuk majd a Pest és Buda kapcsolatában döntő szerepet játszó első állandó hidunk, a Lánchíd megépítését szorgalmazó iratokat, köztük a Szechenyi István alapította Lánchíd Társulat publikációit. Vitrinbe kerül a Lánchíd korabeli fapályatartó szerkezetének egy eredeti, immár 125 éves vasszege is. Itt ismerkedhetnek meg a látogatók azokkal az unikum-nyomatványokkal, amelyek jó néhány évvel az egyesítés előtt már Budapestnek titulálták a fővárost, ezzel is hangsúlyozva az egyesítés szükségességét. (Az egyik, bemutatásra kerülő folyóirat például már címébe is ezt a nevet vette fel, s 1845-ben mint „Budapesti Hiradó” jelent meg.)

E korszak legbecsesebb kiállítási darabja kétségkívül a Kossuth-kormány belügyminiszterének 1849. június 24-én kelt rendelete, amely — ha nem is valósulhatott meg — először mondta ki, hogy „miután a magyar álladalomnak csak egy fővárosa lehet és miután végre az ország fővárosának díszje, ereje, hatalma, nagysága, egysége által felteletztetik: ... Buda és Pest Budapest elnevezés alatt közigazgatásilag egyesítettnek...”

Születési bizonyítvány

A kiállítás második részével kezdődik tulajdonképpen Budapest „időszámítása”. Méltó helyet kap majd itt fővárosunk „születési bizonyítványa”, vagyis az a törvény, amely 100 esztendővel ezelőtt elrendelte: „Buda és Pest szabad királyi fővárosok, valamint Óbuda mezőváros... Budapest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesítettnek...”

Az 1873-tól 1918-ig tartott korszak Budapest első felvirágzásának, a nagyipar, a kereskedelem és a hitelélet fellendülésének ideje, amit híven igyekszik tükrözni a kiállítás is. Egyebek között tablók és grafikonok tájékoztatnak majd arról, hogy 1890-ben mindössze 365 nagyipari vállalat dolgozott a fővárosban 37 ezer munkással, 1910-ben pedig már 1296 vállalat 128 ezer munkást foglalkoztatott. Helyet kap majd a tárlókban — természetesen modellben — a budapesti új nagyiparnak akkor világszínvonalú néhány produktuma is, így mindenképp a Ganz-gyár

Bár a főleg írásos dokumentumokból álló anyag zömével a közönség különböző ünnepi kiállításokon már megismerkedhetett, jó néhány tárgyat azonban most fedezhet fel először. Alighanem az egész kiállítás egyik szenzációja lesz például a Lenin és Kun Béla emlékeztetés beszélgetését közvetítő csepeli rádióállomás makettje, s az a nagyméretű színes Lenin-plakát, amelynek elkészítése a maga korában nemzetközileg elismert nyomdai bravúr volt.

A Budapest 100 éve negyedik nagy egysége az 1920 és 1945 közötti fővárosról tudósít. Noha ez az időszak múzeumi tárgyakban viszonylag szegény, a kiállítás mégis átfogó képet igyekszik adni a Horthy-korszakról. A fehérterror rémtetteit fotók mutatják meg, s szintén fényképek, korabeli röpcédulák az illegális kényszerült munkásmozgalmak továbbélését, méltó emléket állítva a mozgalom mártírjainak. Előtérbe kerül e korszak felelevenítésekor az akkori Pest környéki városok és községek, a mai peremkerületek, a „vörös övezet” munkáslakosságának életmódja. A kiállítás rendezői nem feledkeznek meg a 30-as évek néhány fontos városfejlesztési eredményéről sem: fotók és makettek számolnak be például a „folyobusz” első kísérleti útjáról a pesti utcán, s arról is, hogy Budapesten állítottak forgalomba a világon először kiskocsit, a Magomobil — autótaxiként. E kiállítási rész — s egyben az egész bemutató — kiemelkedő érdekessége lesz Bartók Béla, József Attila, Karinthy, Kosztolányi hagyatékának néhány válogatott darabja.

Jelen és jövő

A kiállítás két utolsó egysége a közelmúlt történelmét, jelenünket, s a jövő Budapestjét idézi. Az 1945–50. közötti korszak a felszabadulás és az újjáépítés, a hároméves terv megvalósításának színes dokumentumanyagát vonultatja fel, e kor dinamizmusát érzékeltetni kívánó mozgalmas elrendezésben, külön kiemelve Nagy-Budapest létrejöttének várostörténeti jelentőségét. Az 1950-től napjainkig tartó korszak kiállítása — az utolsó rész — is bővelkedik majd látványokban. Ízelítőül talán elegendő, ha csupán olyan érdekességekre utalunk, mint a város kommunális gazdálkodásának fejlődését szemléltető nagyméretű térkép, az új lakótelepek makettjei, az első magyar atomreaktorhoz készült részecskegyorsító generátor, a főváros ipari nagydíjával kitétetett gyártmányok kétféle modelljei, a köztereinkről ismert legszebb szobrok kismintái, vagy az új földalatti vasút makettje.

A kiállítást járva néhány lépést tehetünk majd a jövő Budapestjén is: rajzok, térképek és makettek sora fogja szemléltetni a főváros általános rendezési tervét.

A Budapesti Történeti Múzeum gondozásában, s a Piros Tibor Munkácsy-díjas grafikus vezette Budapest Grafikai Munkaközösség művészi kivitelezésében rendezendő Budapest 100 éve kiállítás 1973. január 9-én nyílik. Azon a napon, amikor 100 esztendővel ezelőtt Pest, Buda és Óbuda 34 képviselője, a „Harmincnégyes Bizottság” először ült össze, hogy megvitassa a törvényrendelet egyesítés részleteit. Hogy azóta mi minden történt fővárosunkban — erről vall a kiállítás.

MÉSZÖLY GÁBOR